

KAMOLIDDIN BEHZOD MAKTABI VA UNING SHARQ MINIATYURASIDAGI O'RNI

Ergasheva Sevinch Yusup qizi

O'zMPU tasviriy san'at mutaxassisligi I-bosqich magistranti

Annotatsiya

Ushbu maqolada Kamoliddin Behzod maktabi hamda uning Sharq miniatyura san'ati taraqqiyotidagi o'rni ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Behzod ijodi XV asr oxiri – XVI asr boshlarida Hirot miniatyura maktabining eng yuksak bosqichini namoyon etib, Sharq tasviriy san'atida yangi badiiy tamoyillarni shakllantirdi. Maqolada musavvirning kompozitsion yechimlari, rangtasvir uslubi, inson ruhiyati va hayotiy voqealarni tasvirlashdagi mahorati keng yoritiladi. Shuningdek, Behzod maktabining Buxoro, Tabriz va Indiadagi Boburiylar miniatyura an'analariga ko'rsatgan ta'siri o'rganiladi. Tadqiqot natijasida Kamoliddin Behzod Sharq miniatyura san'atini yangi bosqichga olib chiqqan buyuk musavvir va badiiy maktab asoschisi sifatida baholanadi. Uning merosi bugungi kunda ham jahon san'ati tarixida muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: *Kamoliddin Behzod, Hirot maktabi, Sharq miniatyurasi, tasviriy san'at, kompozitsiya, rang uyg'unligi, musavvir.*

Аннотация

В данной статье научно анализируется школа Камолитдин Бехзод и её место в развитии восточного искусства миниатюры. Творчество Бехзода, сформировавшееся в конце XV – начале XVI века в Hirot, представляет высший этап развития гератской школы миниатюры и знаменует появление новых художественных принципов в изобразительном искусстве Востока. В статье подробно рассматриваются композиционные решения мастера, его колористическое мастерство, умение передавать психологическое состояние человека и жизненную достоверность сцен. Также исследуется влияние школы Бехзода на художественные традиции Вихоро, Tabriz и могольской миниатюры India. По итогам исследования Камолитдин Бехзод оценивается как великий художник, поднявший восточную миниатюру на новый уровень развития и основавший самостоятельную художественную школу.

Ключевые слова: *Камолитдин Бехзод, гератская школа, восточная миниатюра, изобразительное искусство, композиция, колорит, художник.*

Anatation

This article scientifically examines the school of Kamoliddin Behzod and its role in the development of Eastern miniature art. Behzod's творчество, formed in the late 15th and early 16th centuries in Hirot, represents the highest stage of the Herat miniature school and introduced new artistic principles into Eastern painting traditions. The article analyzes the master's compositional methods, color harmony, ability to depict human psychology, and realistic representation of everyday life. It also explores the influence of Behzod's school on

the artistic traditions of Buxoro, Tabriz, and the Mughal miniature school of India. The study concludes that Kamoliddin Behzod was a great artist who elevated Eastern miniature art to a new level and founded an independent artistic school whose legacy remains significant in world art history.

Keywords: *Kamoliddin Behzod, Herat school, Eastern miniature, fine arts, composition, color harmony, painter.*

Kamoliddin Behzod (1455–1535) Sharq miniatyura san'atining eng yirik namoyandalardan biri, o'ziga xos tasviriy uslub yaratgan buyuk musavvir sifatida san'at tarixida alohida o'rin egallaydi. U XV asr oxiri – XVI asr boshlarida Hirot miniatyura maktabining eng yuksak taraqqiyot bosqichiga ko'tarilishida hal qiluvchi rol o'ynadi. Behzod o'z ijodi va shogirdlari faoliyati orqali butun Sharqda tan olingan yirik badiiy maktabni shakllantirdi.

Kamoliddin Behzod maktabining asosiy xususiyatlari:

Behzod maktabining muhim jihatlaridan biri uning realistik tasvir uslubidir. Behzodgacha bo'lgan ko'plab miniatyuralarda shartlilik va bezakdorlik ustun bo'lgan bo'lsa, uning asarlarida inson xarakteri, ruhiy kechinmalari, individual qiyofasi hamda harakatlari jonli va tabiiy tarzda ifodalandi. Bu esa Sharq miniatyura san'atida yangi realizm bosqichini boshlab berdi. Yana bir muhim jihat – kompozitsion yangiliklardir. Behzod ko'p figurali sahnalarni, jumladan urush, bazm, qurilish, saroy hayoti va kundalik turmush lavhalarini murakkab, ammo mutanosib kompozitsiyalar asosida tasvirladi. U sahnadagi har bir qahramonning joylashuvi, harakati va o'zaro munosabatini nozik badiiy did bilan hal qilgan. Rangtasvir masalasida ham Behzod alohida mahorat ko'rsatgan. Uning miniatyuralarida ranglarning o'zaro uyg'unligi, yorug'lik va soyadan maqsadli foydalanish natijasida tasvirlarda chuqurlik va jonlilik hissi yuzaga kelgan. Ayniqsa, ko'k, yashil, qizil, oltinrang va moviy tuslarning nafis uyg'unligi uning asarlariga o'ziga xos jilo bag'ishlagan.

Behzodning shogirdlari va izdoshlarining faoliyati:

Behzod asos solgan badiiy an'analar keyingi avlod musavvirlari tomonidan davom ettirildi. Uning maktabi vakillari qatoriga Qosim Ali, Darvesh Muhammad, Muzaffar Ali, Mir Sayyid Ali hamda Mahmud Muzahhib kabi mohir musavvirlar kiradi. Ular Behzodning tasviriy yechimlari va estetik qarashlarini davom ettirib, miniatyura san'atining yangi hududlarda rivojlanishiga xizmat qildilar.

Sharq miniatyura san'atidagi o'rni:

Behzod Sulton Husayn Boyqaro va Alisher Navoiy homiyligida Hirot da samarali ijod qildi hamda kitobat san'atining ravnaq topishiga ulkan hissa qo'shdi. Natijada Hirot maktabi Sharq miniatyurasining eng yetuk markaziga aylandi. Behzod maktabining ta'siri keyinchalik Buxoro, Tabriz va Indiadagi Boburiylar davri miniatyura san'atida yaqqol namoyon bo'ldi. Uning uslubi Sharq tasviriy san'atining turli hududlarda rivojlanishiga kuchli turtki berdi. Behzod ijodiy merosida ko'plab nodir miniatyuralar mavjud bo'lib, ular orasida Bo'ston asariga ishlangan "Yusuf va Zulayho" sahnasi, Xamsa qo'lyozmalariga yaratilgan tasvirlar alohida ahamiyatga ega. Ushbu asarlarda insoniy tuyg'ular, go'zallik va hayotiy voqealik yuksak badiiy mahorat bilan ifodalangan.

Yillar va asrlar o'tishi bilan buyuk iste'dod sohibi Kamoliddin Behzodning ma'naviy merosiga qiziqish tobora ortib bormoqda. Har bir davr kishilari uning boy ijodiy xazinasiga qayta-qayta murojaat qilib, san'atkorning bebaho asarlaridan ilhom oladilar. Ayniqsa, Uzbekiston mustaqillikka erishganidan so'ng Behzod ijodini o'rganish, targ'ib qilish va uning merosini yosh avlodga yetkazish ishlari yangi mazmun va mohiyat kasb etdi. Mustaqillik yillarida buyuk musavvir tavallud sanalarini keng nishonlash, ilmiy konferensiyalar ta'skil etish, asarlarini tadqiq etish hamda san'at maktablari faoliyatida uning nomini abadiylashtirish bo'yicha qator tashabbuslar amalga oshirildi. Bu holat milliy madaniy merosga bo'lgan e'tiborning ortganidan dalolat beradi.

Behzod dahosiga e'tiborning sabablari:

Kamoliddin Behzod dahosi va ijodiyotiga bugun alohida e'tibor qaratilayotgani bejiz emas. U Sharq miniatyura san'atida betakror va yetakchi maktab yaratgan ulkan rassom sifatida jahon san'ati tarixida munosib o'rin egallaydi. Behzod hayoti va faoliyatini chuqur o'rganish o'z tarixiy o'zligini anglatotgan xalq uchun muhim ma'naviy omildir. Uning ijodida insonparvarlik, go'zallikni ulug'lash, mehnatni qadrlash, hayotni haqqoniy tasvirlash kabi g'oyalar mujassam bo'lib, ular bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan.

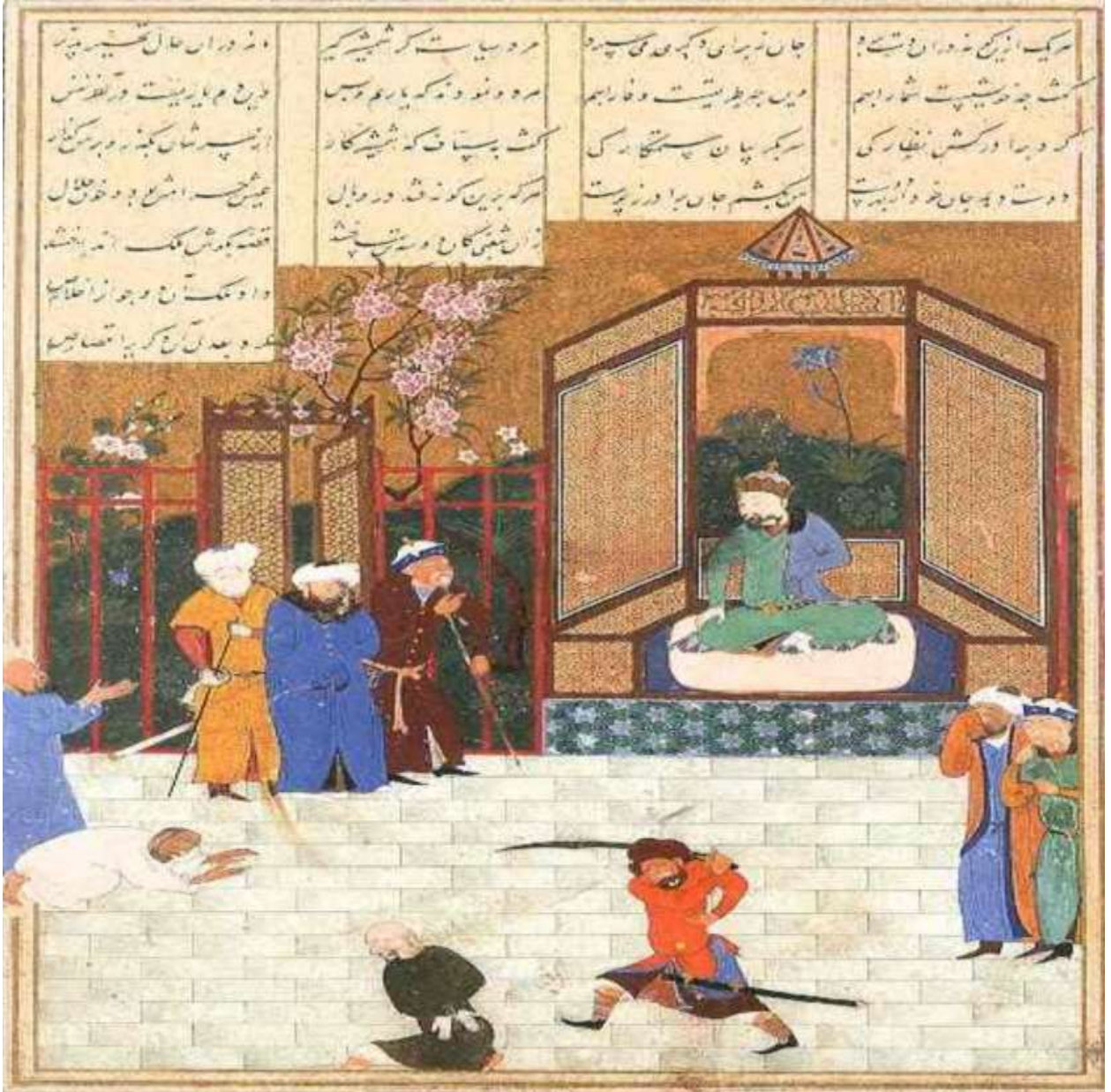
XV asr – Sharq uyg'onish davri va Behzod ijodi:

XIV–XV asrlar Markaziy Osiyo xalqlari tarixining eng yorqin sahifalaridan biri hisoblanadi. Amir Temur asos solgan saltanat davrida yuzaga kelgan yuksak siyosiy barqarorlik, iqtisodiy taraqqiyot va qulay madaniy muhit natijasida ilm-fan hamda san'at ravnaq topdi. Ana shu uyg'onish davrida Mirzo Ulug'bek, Abdurahmon Jomiy, Alisher Navoiy hamda Kamoliddin Behzod kabi ko'plab buyuk olim, shoir va san'atkorlar samarali ijod qildilar. Ular orasida Behzod tasviriy san'at rivojiga qo'shgan hissasi bilan alohida ajralib turadi. U 1468–1506-yillar oralig'ida Hirot madaniy muhitida kamol topib, Hirot miniatyura maktabining yetuk vakiliga aylandi. G'arb san'atshunosligida u ko'pincha "Sharq Rafaeli" nomi bilan e'tirof etiladi.

Behzod hayoti haqida aniq tarixiy ma'lumotlar ko'p emas. Uning kelib chiqishi to'g'risida turli qarashlar mavjud bo'lib, ayrim manbalarda hunarmand oilasida tug'ilgani qayd etiladi. Biroq uning asl buyukligi nasabida emas, balki san'atga qo'shgan beqiyos hissasida namoyon bo'ladi.

Amir Temur davrida madaniyat, ilm-fan va san'at taraqqiyotiga katta e'tibor qaratilgani tarixiy manbalardan ma'lum. Shu bois ushbu davrda oldingi zamonlarga nisbatan ancha ko'p qo'lyozma asarlar yaratildi, kutubxonalar boyidi, kitobat va tasviriy san'at rivojlandi. XV asrning ikkinchi yarmiga kelib esa shoirlar, olimlar va san'atkorlar ijodi yanada gurkirab o'sdi. Ular yaratgan qo'lyozmalarni ziynatlash, bezash va rangtasvir bilan boyitishga bo'lgan ehtiyoj har qachongidan ham ortdi. Ana shunday yuksak madaniy muhitda Kamoliddin Behzod nomi tarix sahnasiga kirib keldi. Kamoliddin Behzodning yetuk rassom sifatida shakllanishida Alisher Navoiyning beqiyos xizmati bo'lgan. Navoiy san'at va ilm ahliga homiylik qilgan, iste'dodli ijodkorlarni qo'llab-quvvatlagan buyuk davlat arbobi sifatida

Behzod iste'dodining kamol topishiga munosib hissa qo'shgan. O'sha davr ta'riflariga ko'ra, Behzod "asr nodiri" va "musavvirilar peshvosi" sifatida ulug'langan.

Kamoliddin Behzod ijodkor sifatida murakkab va sermazmun hayot yo'lini bosib o'tdi. U o'z umrining turli davrlarida Sulton Husayn Boyqaro, Muhammad Shayboniyxon, Shoh Ismoil I hamda Shoh Tahmasp I kabi hukmdorlar saroyida ijod qildi. Bu holat san'atkorning turli siyosiy muhitlarda yashab, o'z mahoratini namoyon etganidan dalolat beradi. Uning hayotining asosiy qismi Hirot shahrida o'tgan bo'lib, bu shahar o'sha davrda Temuriylar davlatining ikkinchi poytaxti va Sharqning yirik madaniy markazlaridan biri sanalgan. Ma'lum muddat Tabriz shahrida ham yashab, Safaviylar sulolasi taklifiga binoan ijod qilgan. Behzodning tug'ilgan joyi haqida turli taxminlar mavjud. Ayrim manbalarda uning Samarqandda tug'ilgani aytilsa-da, ko'pchilik tadqiqotchilar uni 1455-yilda Hirotida hunarmand oilasida tavallud topgan deb hisoblaydilar.

XV asrda Hirot Sharqning eng go‘zal va taraqqiy etgan shaharlaridan biri edi. Bu yerda ilm-fan, adabiyot, musiqa va tasviriy san‘at ravnaq topgan. Behzod ota-onasidan erta ayrilganligi sababli uni Hirotidagi mashhur musavvir Mirak Naqqosh o‘z tarbiyasiga oladi. Mirak Naqqosh saltanat kutubxonasi mudiri bo‘lib, iste‘dodli yoshlarni tarbiyalash bilan shug‘ullangan. U “Mashhur qirq san‘atkor” anjumaniga rahbarlik qilgan hamda Nigoriston faoliyatini yo‘lga qo‘ygan. Mazkur maskan o‘sha davrning san‘at akademiyasi vazifasini bajargan bo‘lib, Behzodning yetuk musavvir bo‘lib shakllanishida muhim o‘rin tutgan.

Xulosa

Kamoliddin Behzod maktabi Sharq miniatyura san‘ati tarixida yuksak badiiy tafakkur, ijodiy yangilanish va estetik mukammallik timsoli sifatida alohida o‘rin egallaydi. Behzod tomonidan yaratilgan tasviriy uslub miniatyura san‘atini oddiy bezak unsuridan yuksak ma‘naviy va badiiy ifoda vositasiga aylantirdi. Uning asarlarida inson qiyofasi, ruhiy kechinmalar, hayotiy voqelik va kompozitsion uyg‘unlik nihoyatda nozik did bilan tasvirlangan.

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, Behzod maktabining asosiy yutug‘i miniatyura san‘atiga realizm, harakat dinamikasi, ranglar uyg‘unligi hamda psixologik chuqurlik olib kirganidadir. U yaratgan kompozitsion yechimlar va rangtasvir uslubi keyingi davr musavvirleri uchun yuksak namuna bo‘lib xizmat qildi. Umuman olganda, Kamoliddin Behzod maktabi Sharq xalqlari madaniy merosining bebaho qismi bo‘lib, u nafaqat o‘z davrida, balki bugungi kunda ham san‘atshunoslik, madaniyatshunoslik va estetik tafakkur rivojida muhim ilmiy manba sifatida qadrlanadi. Behzod merosi kelajak avlodlar uchun ham ilhom manbai bo‘lib qolaveradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Alisher Navoiy. Majolis un-nafois. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot, 1997.
2. Rasulov.M.A. Miniatyura. -Toshkent, 2022.
3. Sadriddin Ayni. Kamoliddin Behzod va uning ijodi. – Dushanbe: Irfon, 1987.
4. Kamoliddin Behzod. Miniatyuralar albomi. – Toshkent: San‘at, 2000.
5. A. M. Ashrafi. Behzad and the Herat School. – Tehran: Cultural Studies Press, 2005.
6. O‘zbekiston Badiiy Akademiyasi. Kamoliddin Behzod tavalludiga bag‘ishlangan ilmiy maqolalar to‘plami. – Toshkent, 2000.
7. O‘zbekiston Milliy kutubxonasi. Sharq miniatyura san‘ati katalogi. – Toshkent, 2010.
8. Kamoliddin Behzod nomidagi Milliy rassomlik va dizayn instituti. Sharq miniatyurasi va zamonaviy san‘at masalalari. – Toshkent, 2021.
9. Nurullayeva M.B. Sharq miniatyura maktablarining rivoji va ahamiyati. – 2025.
10. Karimov, U. Sharq miniatyura san‘ati tarixi. Toshkent: Fan, 2001.